

PROFILUL PLASTIC AL PRESEI ROMÂNEȘTI INTERBELICE DIN SĂLAJ

Presa are menirea expresă de a „radiografia“ starea unei societăți și de a pune la dispoziția publicului, pentru care a fost creată, informațiile necesare asupra unei anumite perioade din existența acesteia. „Caracteristica presei românești din Ardeal a fost, chiar dela modestele ei începuturi, de pe la mijlocul secolului trecut, nota națională¹, fapt care și-a pus marcant amprenta și asupra procesului informațional din noile condiții ale existenței românilor în cadrele statului național unitar creat la 1 decembrie 1918. Având conștiința înalt patriotică că „... menirea unei prese serioase e de-a întări și ridica sentimentul național și acum când opresiunea politică a fost înlăturată pentru totdeauna², ziaristii români din Transilvania au continuat să subordoneze aspectul cultural conținut în sumarul majorității periodicelor interbelice ideii politice ce a contribuit la menținerea identității naționale. În atari condiții nu va surprinde pe nimeni de ce arta plastică, un domeniu distinct în cadrul culturii unui popor, va fi subordonată comandamentelor epocii.

În situația reorganizării vieții naționale la toate nivelurile ei, după 1 decembrie 1918, noile teritorii integrate în statul român vor resimți multă vreme decalajul organizatoric și valoric pe tărîm cultural. Dacă „o artă academică nu s-a putut edifica aici în acest mediu românesc modest înaintea Unirii³, aceasta se datorează în egală măsură lipsei de șanse oferite artistului român într-un teritoriu aflat sub stăpînire străină, cît și atracției exercitate de București în cazul artiștilor transilvăneni deja consacrați. Raportul de forțe se modifică după 1918 în sensul că Bucureștiul va trece pe primul plan în privința formării și stabilirii artiștilor locali, iar centrele mari precum Clujul, Timișoara, Oradea, Baia Mare, vor concentra atenția artiștilor autentici rămași credincioși ținutului natal. Rezultă firesc că viața artistică ardeleană va fi monopolizată de cîteva centre mari pe care le-am numit deja, în vreme ce întinse „spații albe“ pe harta culturală intracarpatică tributare încă la acea dată cvasitotal artei populare vor recepționa cu aviditate liniile de forță ale artisticului citadin.

În prezenta lucrare ne propunem să urmărim situația artelor plastice la nivelul unui ținut restrîns ca arie geografică — Sălajul — așa cum este ea reținută în presa românească interbelică locală. De la bun început constatăm, prin intermediul unor opinii formulate de însăși factorii responsabili ai domeniului, starea de înapoiere culturală a acestui județ, fapt ce ne va conduce în final la fundamentarea uneia dintre con-

¹ I. Băilă, *Presa românească ardeleană*, în *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918—1928*, II, București, 1929, p. 1283.

² Ibidem.

³ I. Chinezu, *Vingt années de vie littéraire et artistique*, în *La Transilvanie*, Paris, 1946, p. 205.

cluziile studiului. Într-un articol semnat în 1924 de Nicodim Cristea, primarul oraşului Zălau, se face o trecere în revistă a sistemului muzeal transilvănean după Unire. Preluând datele furnizate de Coriolan Petranu, un specialist incontestabil în materie, autorul materialului ajunge la concluzia că: „sînt cinci judeţe fără muzeu în comunele urbane: Bistriţa, Dej, Diciosânmărtin, Făgăraş şi Zălau”⁴. De aici apelul către cetăţenii judeţului pentru donaţii în vederea constituirii unui astfel de muzeu necesar unei activităţi culturale civilizate. Într-o altă formă, Laurenţiu Bran făcînd o prezentare a componenţei şi atribuţiilor Comisiunii Monumentelor Istorice reia propunerea primarului din Zălau şi insistă la rîndul său pentru crearea unei societăţi pentru îngrijirea monumentelor şi localităţilor istorice din Sălaj⁵. Într-un program al societăţii culturale „Sălăjana” din 1933 se insistă asupra nevoii de cultură românească în acest ţinut înapoiat şi a cărui situaţie politică şi geografică l-a făcut să iasă greu din sfera influenţelor străine⁶.

Ce se putea realiza în aceste condiţii deosebite? Aflat la interferenţa între artă şi cultură, monumentul comemorativ este chemat să suplinească lipsa unor creatori locali autentici şi să restituie personalităţilor trecutului locul lor în conştiinţa contemporaneităţii. Aşa se va inaugura în Sălaj⁷ şi sîntem siguri — studiile viitoare ne vor oferi mai multe date — la nivelul Transilvaniei, o „strategie” a culturii în care sculptura, arhitectura şi istoria vor concura la realizarea unor opere remarcabile. În aceste condiţii presa va servi ca intermediar între iniţiatori şi marele public în cazul apelurilor la colecte pentru finanţarea edificării monumentelor va înregistra propuneri de monumente şi le va comunica inaugurarea. „Pentru ca să dăm şi o înfăţişare românească externă oraşului nostru e absolută nevoie de ridicarea unui monument naţional în piaţa Zălăului. Cui să se ridice monument, nu fixăm. Amintim totuşi că ar fi potrivit să se ridice un bust lui Gheorghe Pop de Băseşti, marelui luptător naţional, sau o statuie impozantă lui Mihaii Viteazul”⁸. Monumentul dedicat lui Gheorghe Pop de Băseşti, atît de plastic caracterizat de Leontin Ghegariu ca fiind cel al „dragostei de neam”⁹, se poate ataşa în egală măsură evenimentelor de la 1 decembrie 1918 cît şi exemplului servit de locuitorii din comuna sa natală care i-au cinstit memoria în 1923¹⁰. Asupra oportunităţii acestei întreprinderi revin periodicele sălăjene în 1927¹¹, 1929¹², 1935¹³, 1936¹⁴, 1937¹⁵ şi 1938¹⁶. Cît despre monumentul închinat lui Mihai Vi-

⁴ N. Cristea, *Muzeele din Transilvania şi necesitatea creerii unui Muzeu sau Palat Cultural în Zălau*, în *ŞCOALA NOASTRĂ*, I, nr. 6/15 iunie 1924, p. 97.

⁵ L. Bran, *Comisiunea Monumentelor Istorice*, în *SĂLAJUL*, V, nr. 11/19 iulie 1924, p. 2—3.

⁶ *GAZETA de DUMINECĂ*, XIV, nr. 9—10—11/12 martie 1933, p. 4. „Nu se simte poate în nici o parte mai mult nevoia de a cugeta, de a simţi, de a vorbi, a cînta, cu un cuvînt de a trăi româneşte, decît la graniţele ţării, unde trebuie să se afirme, să se ridice stindardul culturii, al artei şi al conştiinţei noastre naţionale. Ea va servi drept o stavilă pretenţiunilor nesocotite ale streinilor, care ne judecă fără să ne cunoască”.

⁷ *MESEŞUL*, III, nr. 40/22 octombrie 1927, p. 1.

⁸ *Idem*, I, nr. 10/2 aprilie 1925, p. 1.

⁹ *Idem*, III, nr. 40/22 octombrie 1927, p. 1.

¹⁰ *SĂLAJUL*, IV, nr. 1/6 mai 1923, p. 4 şi IV, nr. 2/12 mai 1923, p. 1.

¹¹ *MESEŞUL*, III, nr. 29/6 august 1927, p. 2 şi III, nr. 40/22 octombrie 1927, p. 1.

¹² *Idem*, V, nr. 17—18/4 mai 1929, p. 1.

¹³ *GAZETA de DUMINECĂ*, XVI, nr. 3/16 august 1935, p. 1.

¹⁴ *GAZETA SĂLAJULUI*, VII, nr. 3—4/25 decembrie 1936, p. 1.

¹⁵ *Idem*, VIII, nr. 41/9 octombrie 1937, p. 1.

¹⁶ *STROPI DE ROUĂ*, I, nr. 3/15 februarie 1938, p. 7—8.

teazul, respectiv troița de la Guruslău, acesta e necesar cu atât mai imperios cu cât ungerii au ridicat o placă comemorativă pe locul înfringerii marelui domn, la Mirăslău¹⁷. Discuția asupra monumentului de la Guruslău e reluată în anul 1926 când se evidențiază inițiativa Astei de a ridica o troiță cu ocazia serbărilor organizate în localitatea deja amintită¹⁸ și în anul imediat următor când se constată necesitatea definitivării monumentului¹⁹.

Un loc aparte în programul culturii prin monumente îl ocupă Simion Bărnuțiu. Originar din Bocșa-Română, prin întreaga sa activitate națională își merită din partea autorităților un prinos de recunoștință. Gazeta ȘCOALA NOASTRĂ prin intermediul articolului lui N. Nistor intitulat „Asociațiunea ca factor de cultură națională” include pentru prima dată între scopurile de perspectivă ale departămintului Zălău și necesitatea „ridicării monumentului lui Bărnuțiu în mijlocul pieței orașului”²⁰. Gazeta MESEȘUL din 11 februarie 1928²¹ reia sub titlul „O datorie” ideea ridicării unui monument în parcul Tribunalului Sălaj din Zălău. Însă bustul lui Bărnuțiu va fi realizat la Șimleu-Silvaniei în fața liceului ce-i purta numele, în anul 1930, și presa va prezenta cu lux de amănunte preparativele și inaugurarea propriu-zisă a acestuia²².

GAZETA de DUMINECĂ prezintă un monument al ceferiștilor morți pentru întregirea neamului românesc în 1916—1918. Ridicat în gara Șimleu „Monumentul e de piatră de granit cu baza de beton, compusă din patru scări (trepte), iar partea superioară e sculptată cu reliefuri, avînd și 4 plăci de marmură și două săbii aurite, Crucea împodobind de două părți monumentul”²³. O descriere la fel de minuțioasă face și ziarul MESEȘUL în cazul Monumentului Eroilor inaugurat la Zălău în data de 28 mai 1925²⁴.

Fapt notabil, valabil și pentru alte sectoare ale plasticii din paginile periodicelor sălăjene, sînt înserate informații asupra unor monumente ridicate în alte ținuturi transilvănene. Astfel SĂLAJUL anunță ridicarea unei statui lui Avram Iancu la Cluj²⁵, despre o loterie organizată de Astra pentru crearea unui fond al monumentului de la Mesteacăn²⁶, dezvelirea bustului lui Avram Iancu la Baia de Criș²⁷ și respectiv a statuii ecvestre a regelui Ferdinand de la Oradea²⁸. GAZETA de DUMINECĂ anunță în numărul ei din 4 iulie 1926 inaugurarea bustului lui Coșbuc la Năsăud²⁹. GAZETA SĂLAJULUI descrie inaugurarea monumentului Vasile Lucaciu de la Satu Mare³⁰ și a monumentului Horea, Cloșca și Crișan de la Alba-Iulia³¹. ȘCOALA NOASTRĂ scrie despre bustul lui Gheorghe Lazăr din fața

¹⁷ SĂLAJUL, III, nr. 29/23 septembrie 1922, p. 3—4.

¹⁸ ȘCOALA NOASTRĂ, III, nr. 5—6/1—15 martie 1926, p. 104.

¹⁹ MESEȘUL, III, nr. 40/22 octombrie 1927, p. 1.

²⁰ ȘCOALA NOASTRĂ, II, nr. 14/15 septembrie 1925, p. 296.

²¹ Vezi anul IV, p. 1.

²² Vezi aici MESEȘUL, VI, 1930; GAZETA de DUMINECĂ, XI, 1930 și ȘCOALA NOASTRĂ, VII, 1930.

²³ GAZETA de DUMINECĂ, IX, nr. 25—26/10 iunie 1928, p. 1.

²⁴ MESEȘUL, I, nr. 18/30 mai 1925, p. 3: „Monumentul e făcut din bucăți mari de piatră de granit. Înalt de vreo 4 metri, se termină într-o placă mare de piatră albă pe care e așezat vulturul roman cu aripile întinse, reprezentînd dorul de înălțare spre idealuri. Vulturul ține în gură o cruce, iar la picioare are o spadă, cele două simboluri a puterilor pe care s-au răzîmat românii în toate vremile: credința în D-zeu și tăria brațelor. La picioarele vulturului e gravat în piatră „Pro patria”, iar mai înjos pe o placă de marmoră este un epitaf luat din versurile lui M. Rădulescu”.

²⁵ SĂLAJUL, IV, nr. 12/1 august 1923, p. 4.

²⁶ Idem, nr. 5/24 martie 1924, p. 2.

²⁷ Idem, V, nr. 13/11 septembrie 1924, p. 3—4 și V, nr. 14/23 septembrie 1924, p. 1.

²⁸ Idem, V, nr. 16/24 decembrie 1924, p. 1—2.

²⁹ GAZETA de DUMINECĂ, VII, nr. 26—27/4 iulie 1926, p. 3.

³⁰ GAZETA SĂLAJULUI, VII, nr. 3—4/25 decembrie 1936, p. 1—2.

³¹ Idem, VII, nr. 41/9 octombrie 1937, p. 1.

Casei Învățătorilor din Cluj³², monumentul lui Avram Iancu din Tg. Mureș³³ și inaugurarea monumentului Vasile Lucaciu la Satu Mare³⁴.

Cronica plastică ar fi lipsit cu desăvârșire din paginile periodicelor sălăjene interbelice dacă nu s-ar fi organizat în decembrie 1937 — ianuarie 1938 la Zălau o expoziție a pictorului Petru Abrudeanu și a sculptorului Peer Merloe. În paginile GAZETEI SĂLAJULUI sînt consemnate un interviu cu Petru Abrudeanu, secretar al Școlii de la Baia Mare, un comentariu al expoziției și cîteva considerații interesante după închiderea acesteia. Interviul acordat de Petru Abrudeanu³⁵ este axat, avînd în vedere funcția sa oficială, asupra modului de organizare și funcționare a Școlii de la Baia Mare. Dar cu mult mai interesante sînt considerațiile marginale ale autorului interviului privitoare la regionalismul cultural prezent în arta transilvăneană și respectiv procesul social de apropiere prin artă între artiștii români și cei minoritari. Expoziția celor doi artiști este recenzată de un cunoscător al domeniului³⁶, avînd în vedere modul de interpretare a lucrărilor expuse, cu un accent suplimentar pentru cromatică și compoziție la Abrudeanu, respectiv pentru eleganța tratării sculpturilor în lemn la artistul danez afiliat școlii băimărene. Și totuși, în ciuda acestei prezentări atractive și erudite, expoziția nu se bucură de succesul scontat la public, ca de altfel și alte manifestări culturale, fapt care „este dovadă de multă sărăcie sufletească”³⁷, scoțînd în evidență slaba pregătire artistică a publicului citadin sălăjan.

Artiștii plastici localnici sînt foarte sporadic prezentați, ceea ce conduce la concluzia lipsei unor creatori autentici. Aflăm astfel că Th. Lorman, profesor secundar în Zălau, a pictat în 1926 portretul în mărime naturală al principelui Mihai³⁸. Aceluiași artist i se datorează pictarea iconostasului bisericii ortodoxe din Zălau³⁹. Cu ocazia inaugurării amintitei biserici aflăm de existența pictorului Bogdan care a pictat decorațiile interioare și de arhitectul Floriansici, o autoritate în materie pentru zona Sălajului, după ale cărui planuri a fost construită⁴⁰. Un ușor parfum exotic emană în acest context precar anunțurile-reclamă ale pictoriilor de biserici și de firme Nicolae Nagy⁴¹ și Ioan Bogdan⁴², unul și același se pare cu autorul decorației bisericii ortodoxe din Zălau. Cu mult mai incitant este apelul unui sculptor autodidact, Ion Avram — învățător la Școala primară de stat nr. 3 din Zălau, care-și popularizează în paginile revistei ȘCOALA NOASTRĂ statueta „ce simbolizează pe soldatul de la Mărășești, rănit în luptă și murind cu drapelul strins la piept”⁴³. Sînt oferite toate amănunțele necesare în vederea achiziționării ei și se indică în final și locul unde va putea fi admirată „pe viu”.

Articolele și studiile dedicate artei alcătuiesc o altă secțiune în cadrul profilului plastic. Chiar dacă puține la număr și „subțiri” în conținut, ele reușesc să demonstreze că interesul pentru exegeza propriu-zisă de artă nu a lipsit din cîmpul preocupărilor ziaristilor sălăjeni. Astfel, Emil Gavriș în articolul „*Artă poporului nostru*” are o intervenție interesantă privitor la stilul românesc: „Din combinațiile de stil gotic și bizantin a eșit tipul bisericilor noastre care au o formă independentă constituind un specific stil românesc”⁴⁴. Artistul francez Antoine Bourdelle este omagiat într-un articol al învățătorului Vasile Iluțiu publicat în MESEȘUL. Cu acest prilej se fac apropieri între artistul recent dispărut în 1929 și Rodin, care i-a fost profesor, fiind considerați creatori ai artei statuare moderne. Se remarcă în continuare contribuția Muzeului Simu la popularizarea artis-

³² ȘCOALA NOASTRĂ, I, nr. 7—8/1—15 iulie 1924, p. 121.

³³ *Idem*, V, 8/15 aprilie 1928, p. 222.

³⁴ *Idem*, XIII, nr. 10, decembrie 1936, p. 348.

³⁵ GAZETA SĂLAJULUI, VIII, nr. 50—51/25 decembrie 1937, p. 3.

³⁶ *Idem*, IX, nr. 1/1 ianuarie 1938, p. 4.

³⁷ *Idem*, nr. 3/15 ianuarie 1938, p. 4.

³⁸ MESEȘUL, II, nr. 18/25 iunie 1926, p. 3 și ȘCOALA NOASTRĂ, III, nr. 13—14/1—15 iulie 1926, p. 255—256.

³⁹ MESEȘUL, III, nr. 41/29 octombrie 1927, p. 1.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Idem*, II, nr. 28—29/28 septembrie 1926, p. 6.

⁴² PLUGARUL, II, nr. 4/31 ianuarie 1924 și nr. 5/7 februarie 1924.

⁴³ ȘCOALA NOASTRĂ, XI, nr. 4—5—6/aprilie—mai—iunie 1934, p. 260—261.

⁴⁴ GAZETA SĂLAJULUI, VIII, nr. 14/3 aprilie 1937, p. 1.

tului francez în țara noastră și faptul notabil și inedit că Bourdelle „a fost și un admirator al poporului, al țării și al artei românești”⁴⁵. O revistă a elevilor clasei a VIII-a a Liceului „Simion Bărnuțiu” din Șimleul-Silvaniei, a cultivat în scurta sa perioadă de apariție un interes aparte pentru evidențierea tinerilor talente în formare. Apariția unei reviste școlare în Sălajul handicapat cultural se cuvine salutată ca un act de revigorare spirituală a acestei vetre strămoșești. Reținem din paginile puține la număr ale apariției un mic studiu al elevului Ioan Noel care încearcă cu forțele specifice vârstei să realizeze o ambițioasă apropiere între trăsăturile naturii la pictorii Renașterii și la Grigorescu. Fără velleități și simțind dificultatea copleșitoare a întreprinderii sale tinărul comentator plastic insistă asupra îndelung apreciatului talent al artistului român care „a reușit să ne redea două lucruri: iubirea de neam și natură care se vede din alegerea subiectelor cu caractere naționale”⁴⁶.

O încercare meritorie în direcția educației artistice a publicului și în același timp de valorizare a textelor clasice în domeniul face gazeta MESEȘUL atunci când publică la rubrica „Foileton” un fragment al conferinței ținute de Al. Vlașcă la Ateneu în anul 1893. Intitulată „Onestitatea în artă”⁴⁷ conferința realizează o originală apropiere între Eminescu și Grigorescu „torturați de onestitatea și religia artei lor”, fiecare în domeniul pe care l-a profesat.

O ultimă secțiune în domeniul cercetat e formată de simplele anunțuri cu caracter artistic. Din această categorie amintim expoziția pictoriței Letiția Stamatiad organizată la Arad⁴⁸, respectiv expoziția artistică de studiu a Astei de la Sibiu⁴⁹, ambele anunțate în paginile gazetei SĂLAJUL. Revista ȘCOALA NOASTRĂ înserează informații despre cea de-a XIV-a Bială de la Venetia⁵⁰, despre apariția lucrării lui Ștefan Nenițescu — „Istoria artei ca filozofie a istoriei”⁵¹ și asupra concursului pentru picul și corpul revistei⁵². Presa sălăjeană demonstrează că este conectată la pulsul artistic național atunci când își anunță cititorii fervenți despre concursul de desene organizat în Capitală de N. N. Tonitza⁵³ și dă amănunte asupra condițiilor de organizare a concursului pentru Marele Premiu C. Hamangiu al Academiei Române pentru pictură sau sculptură⁵⁴.

Nu putem încheia periplul nostru prin peisajul presei românești interbelice din Sălaj fără a menționa, măcar în treacăt și cu riscul de a depăși cadrul fixat, interesul constant arătat artei populare și expozițiilor școlare, atent urmărite și comentate de paginile periodicelor. Se poate distinge aici o apetență a formelor tradiționale considerate ca bază a creației artistice culte și investiția de credit în posibilitățile și resursele generației tinere de creatori.

Am putut urmări și distinge în paginile presei sălăjene un interes marcat pentru cele mai diverse aspecte ale fenomenului plastic. De la propaganda culturală prin monumente și pînă la simplul anunț tangent la granițele plasticului, presa interbelică românească sălăjeană a reușit să puncteze starea artisticului local brodată pe suportul Transilvaniei ca totalitate. În final trei concluzii ni se par firești și totodată necesare. *Prima* — lipsa unui muzeu de specialitate, fapt care traduce în practică

⁴⁵ MESEȘUL, V, nr. 41/24 octombrie 1929, p. 3.

⁴⁶ STROPE DE ROUĂ, I, nr. 2/24 ianuarie 1938, p. 11.

⁴⁷ MESEȘUL, III, nr. 43/12 noiembrie 1927, p. 2—3.

⁴⁸ SĂLAJUL, III, nr. 28/16 septembrie 1922, p. 2—3.

⁴⁹ Idem, VI, nr. 16—17/15 octombrie 1925, p. 2.

⁵⁰ ȘCOALA NOASTRĂ, I, nr. 11—12/1—15 octombrie 1924, p. 208—209.

⁵¹ Idem, III, nr. 9—10/1—15 mai 1926, p. 177.

⁵² Idem X, nr. 10 decembrie 1933, p. 378.

⁵³ Idem, IV, nr. 13—14/1—15 septembrie 1927, p. 422.

⁵⁴ GAZETA DE DUMINECĂ, XVI, nr. 4/15 septembrie 1935, p. 3.

starea culturală precară a unui teritoriu, a grevat asupra formării și fortificării unei mișcări artistice profunde în Sălaj. Artiștii ar fi fost încurajați în tentativele lor atât prin posibilitățile de expunere oferite de un spațiu adecvat cât mai ales prin existența certitudinii de achiziționare a operelor cele mai reușite. *A doua* — lipsa unor creatori de marcă a atras după sine și penuria de specialiști în domeniul exegezei artistice. Din moment ce nu se poate vorbi decât de cițiva palizi autodidacți specializați în pictura religioasă sau oficială, ori în sculptura de mici dimensiuni și de o valoare discutabilă, nu ne puteam aștepta ca nivelul articolelor și studiilor să depășească în intenții și concretețe etapa de popularizare a informațiilor artistice. *A treia* — ideea că în Sălaj abia în deceniul trei se duce politica monumentelor⁵⁵ vine să consolideze imaginea unui obsedant decalaj cultural care s-a atenuat abia în ultimii ani.

CORNEL CRĂCIUN

DER KUNST IN DER SÄLAJER ZEITSCHRIFTEN DER ZWISCHENKRIEGSZEIT

(Zusammenfassung)

Die Arbeit verfolgt ein Wahrheitsgetreues Bild der Bedeutung und des Raumes welches der Kunst in den Sälajer-Zeitschriften der Zwischenkriegszeit gewidmet wurde, darzubieten. Der Verfasser stellt fest, dass die schwache Audienz des Künstlerischen Phänomens was selbst die Presse andeutet, in erster Reihe, der vorwiegend politischen Orientierung der rumänischen Presse, die eine „Tribuna“ — Tradition fortsetzt, so wie dem Fehlen mancher autentischer Schöpfer im geforschten Raum, vorzuschreiben sei. Das vorwiegend charakteristische Phänomen der Zeitperiode und vielleicht — eine Hypothese, welche sich im zukünftigen Studium des siebenbürgischen Raumes bewerten wird — des ganzen interkarpatischen rumänischen Raumes ist „der Kampf“ für die Errichtung der Denkmäler grosser Persönlichkeiten unserer historischen Vergangenheit“. Das Zusammentreffen der Geschichte mit der Nationalpolitik im Bereiche der Kunst deutet auf die Dimensionen einer „Strategie“ der Kultur, die sich in dauernden Werken materialisieren, hin.

⁵⁵ MESEȘUL, III, nr. 40/22 octombrie 1927, p. 1.